

Sociological approach to the study of women's activities in science

Khurshida KOMILOVA¹

Research Institute "Family and Women"

ARTICLE INFO

Article history:

Received September 2022

Received in revised form

25 September 2022

Accepted 20 October 2022

Available online

25 November 2022

Keywords:

science, gender, spheres,
analysis, woman, activity,
scientist, analysis, scientific
activity, scientific potential.

ABSTRACT

The article presents the participation of women in the development of science, and the sociological assessment of problems in the field. The specificity of the orientation of women to scientific activity is highlighted. It also reveals the gender (gender approach) specificity of the orientation of women in scientific activity.

2181-1415/© 2022 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol3-iss10/S-pp265-268>

This is an open-access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Илм-фан соҳасида хотин-қизлар фаолиятини ўрганишда социологик ёндашув

АННОТАЦИЯ

Калит сўзлар:

илм, фан, гендер, соҳалар,
таҳлил, аёл, фаолият,
олима, таҳлил, илмий
фаолият, илмий салоҳият.

Мақолада хотин-қизларнинг илм-фан ривожланишидаги иштироки, соҳадаги муаммоларни социологик таҳлили келтирилган. Хотин-қизларни илмий фаолиятга йўналтириш хусусиятлари ёритилган. Шунингдек, хотин-қизларни илмий фаолиятга йўналтиришнинг жинсга оид (гендер ёндашув) ўзига хослигини очиқ берилган.

¹ Doctor of Science (DSc) student, Research Institute "Family and Women".

Социологический подход к изучению деятельности женщин в науке

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

наука, гендер, сфера, анализ, женщина, деятельность, ученый, анализ, научная деятельность, научный потенциал.

В статье представлено участие женщин в развитии науки, социологическая оценка проблем в этой области. Подчеркивается специфика ориентации женщин на научную деятельность. Также выявлена гендерная (гендерный подход) специфика ориентации женщин в научной деятельности.

БМТ Бош Ассамблеясининг тараққиёт мақсадлари йўлида фан, техника ва инновациялар тўғрисидаги резолюцияда 11 февраль “Илм-фанда хотин-қизлар иштироки халқаро кун” сифатида эълон қилинган. Ушбу халқаро сана белгиланишида хотин-қизларни узлуксиз қўллаб-қувватлаш ишларни янада ривожлантириш борасидаги навбатдаги муҳим қадамлардан бўлди. Ўзбекистонда “2022 — 2026 йилларда хотин-қизларнинг мамлакат иқтисодий, сиёсий ва ижтимоий ҳаётининг барча жабҳаларида фаоллигини ошириш бўйича миллий дастурнинг мақсади — хотин-қизларни ижтимоий ҳимоя қилиш тизимини янада кучайтириш, уларнинг саломатлигини мустаҳкамлаш, қизларнинг таълим-тарбия олиши учун зарур шарт-шароитларни яратиш, иқтидорли ва билимли қизларни тарбиялаш ҳамда уларнинг илмий салоҳиятини юксалтириш, хотин-қизларнинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилишнинг ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш, аёлларнинг ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий фаоллигини ошириш, жамиятда, хусусан, давлат бошқарувида уларнинг ролини мустаҳкамлаш ҳамда гендер тенгликни таъминлашдан иборат” [1;5].

Янги Ўзбекистон Тараққиёт стратегиясининг устувор вазифаларидан бири хотин-қизларни илм-фанга жалб этиш, улар учун имкониятларни кенгайтириш, жамият ва давлат ҳаётидаги ролини кучайтириш ҳамда барқарор ривожланишга эришиш этиб белгиланган.

Хотин-қизларнинг илм-фандаги фаолиятларини ривожлатиришда анъанавий шакллар билан бир қаторда янги замонавий шаклларни қўллаб-қувватлаш бўйича тадқиқот дастури тузиш, реал амалиётдаги аҳволни жамоатчилик фикри ва қарашларини ифода этишга эришилди.

2010 йил январда Женева шаҳрида БМТнинг “Аёлларга нисбатан камситишга барҳам бериш бўйича қўмитасининг 45-сессиясида Ўзбекистонда хотин-қизлар турмуш фаровонлигини янада юксалтиришда, улар учун муносиб турмуш, меҳнат, таълим шароитларини яратишда улкан ишлар амалга оширилгани алоҳида эътироф этилди” [2;1].

Илм-фан фаолият соҳаларидаги шундай ислохотлар, илмий кадрлар тайёрлаш борасидаги эришилган ижобий натижалар хотин-қизлар илм-фан соҳаларида фаоллиги мамлакатимиз тараққиётини таъминлаш муҳим омил бўлмоқда. “Ҳозирги вақтда Фанлар академияси тизимида ишлаётган 4 минг 760 нафар хизматчининг 40 фозини, яъни 1 минг 905 нафарини хотин-қизлар ташкил этмоқда. Юртимизда илмий изланишлар билан машғул 2 минг 146 нафар тадқиқотчидан 695 нафари ҳам аёллардир. Ўзбекистон хотин-қизларининг 7 нафари – академик, 271 нафари – фан

доктори (DSc), 1 минг 411 нафари фалсафа доктори (PhD) илмий даражаси соҳибалари ҳисобланади” [3;2].

Ўзбек олималари кимё, биотехнология, қишлоқ хўжалиги каби соҳаларда айниқса фаол изланмоқдалар. Таълим, соғлиқни сақлаш, ижтимоий ва гуманитар соҳалар ривожда хотин-қизларимизнинг иштироки салмоқли ўрин тутди. Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 2 сентябрдаги “Хотин-қизлар ва эркалар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатлари тўғрисида”ги 562-сонли Қонунининг 6-боб “Таълим, фан ва маданият соҳасида аёллар ва эркаларнинг тенг ҳуқуқ ва имкониятларининг кафолатлари” тўғрисидаги 26-моддасида – давлат аёллар ва эркаларнинг таълим олиш ҳуқуқини амалга оширишда тенг имкониятлар яратилиши ҳамда кафолатлар берилишини таъминлаши таъкидланган. Шунингдек, аёллар ва эркаларнинг барча турдаги таълим, қайта тайёрлаш ва малака ошириш, ўқув ва илмий жараёни амалга оширишда иштирок этиш, маданият, маданий қадриятлар ва меросдан фойдаланишда тенг ҳуқуқ ва имкониятлар эга эканлиги, турли таълим дастурларидаги гендер мавзуларини киритиш орқали фуқароларнинг гендер таълимини ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратиш лозимлиги урғуланган” [4;]. Таълим соҳасидаги ваколатли органлар томонидан таълим муассасаларининг таълим дастурлари ва режаларининг аёллар ҳамда эркалар учун тенг ҳуқуқ ва имкониятларни кафолатлаш тамойилларига мувофиқлиги юзасидан экспертизадан ўтказиш жараёнларини таҳлил қилиш муаммога ечим топишдаги муҳим илмий ва амалий натижаларни кафолатлайди.

Ўзбекистонда хотин-қизларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, уларнинг салоҳиятини юзага чиқариш масалаларига эътибор кучайиб бормоқда. Гендер экспертизасининг энг кенг тарқалган тури муҳим давлат ҳуқуқий ҳужжатлари, иқтисодий ва ижтимоий сиёсат, меҳнат бандлигининг гендер аудити, аёллар бандлиги ва меҳнат шароитларининг ихтисослашуви ХМТ (Халқаро меҳнат ташкилоти) билан ҳамкорликда амалга оширилади. Шунингдек, хотин-қизларни **илмий фаолиятга** йўналтиришнинг жинсга оид ўзига хослигини очиб берувчи, жамият ҳаётидаги ўзгаришларни инобатга олган ҳолда анъанавий гендер стереотипларни енгиб ўтишга интилишни ифодаловчи назарий-таҳлилий ишлар ҳам, амалий ишланмаларни яратишга қаратилган чора-тадбирларни етарли, деб бўлмайди. Мазкур ҳолат ушбу йўналишдаги илмий изланишларнинг мамлакатимиз илм-фани ва ижтимоий ҳаёти учун янгилиги ва долзарблигини белгилаб беради.

Бирламчи таҳлиллар жараёнида аён бўладик, хотин-қизларни илм-фан соҳаларидаги фаолиятида психологик-педагогик, тиббий-биологик ва ижтимоий-иқтисодий жиҳатлар боғланиб гендер ёндашув уйғунликда кечади. Шунингдек, психологик-педагогик жиҳатдан қараганда, хотин-қизларни илм-фан соҳаларини танловида гендер омили тарбиявий таъсир кўрсатиб, уларнинг шахсий ва ижтимоий манфаатлар уйғунлигига интилиши, жамият тараққиёти учун ўзини-ўзи такомиллаштириш каби ўз-ўзидан ўғил-қизлар тарбиясини амалга оширишда ҳам инобатга олиниши зарур бўлади.

Тиббий-биологик жиҳатдан, хотин-қизларни илм-фан соҳаларидаги фаолиятида уларнинг саломатлиги ва жисмоний имкониятларига қўйдиган талабларни ҳисобга олиш асосида амалга оширилиб, уларга тегишли йўналишдаги соҳалар фаолиятида унинг руҳий ва жисмоний ҳолатига қандай таъсир кўрсатиши мумкинлигини тушунтиришни тақозо этади. Шундай экан, хотин-қизларни илм-фан

соҳалари ҳақида маълумот бериш орқали уларнинг илмий фаолият билан шуғулланиб, ўзининг салоҳиятини намоён этишга ва жамият ҳаётидаги ўз ўрнини топишга интилади. Табиийки, хотин-қизларни илм-фан соҳаларидаги фаолият олиб борган, илмий дунёқарашга эга бўлса ўзига бўлган ишончни ортади. “Айни вақтда шундай маълумотлар борки, уларга кўра, ҳалигача жамиятда эркак илмий ходимларга аёл олимларга қараганда кўпроқ ишонч билан қаралар экан [5;830]. Табиийки, бундай вазият аёлларнинг муайян илм-фан соҳаларини эркин танлашига ҳам, ўз касбий йўлини белгилашига ҳам таъсир кўрсатмай қолмайди. Хотин-қизлар анъанавий равишда гуманитар соҳаларга тегишли **илмий фаолиятга** соҳаларидаги танлашга интилиш кучлидир. “Юртимиздаги турли корхоналарда ишлаётган раҳбар аёллар сони ҳам ўсиб бормоқда. Бу кўрсаткич 2017 йили 44,2 фоизни ташкил этган бўлса, 2019 йилда 45 фоизга етган. Хотин-қизларнинг улуши соғлиқни сақлаш ва ижтимоий хизматлар соҳасида 82 фоиздан зиёдни, илм-фан, таълим-тарбия, 72 фоизни, қишлоқ хўжалигида 45 фоиздан ортиқни, саноатда 38 фоизни ташкил этмоқда” [6;21]. Демак, уларнинг иқтисодий беқарорлик даврларидаги хотин-қизлар ижтимоий ҳимоясини кучайтириш, касбга йўналтиришда эса гендер методологиясини қайта кўриб чиқиш талаб этилади.

Умуман, хотин-қизларни илм-фан соҳаларини танлашдаги қарашларида объектив ўзгаришлар рўй бериши учун ижтимоий онг, жамиятдаги кайфиятлар, қарашлар даражасида муайян трансформация жараёнлари кечиши керак бўлади.

Замонавий шароитда хотин-қизларнинг жамиятдаги сиёсий-ижтимоий иштироки динамикаси, илмий салоҳиятни эгаллашдаги фаолияти, меҳнат бозорида бандлик даражаси, қадриятли ёндашувлар асосидаги фаолияти тарихий даврлар назариялари бўйича тавсифланади. Гендер ёндашув ва шахсга қадриятли ёндашув асосида хотин-қизларнинг ижтимоий фаоллигини ривожлантириш бугунги кунда таълим соҳаси ҳамда ёшлар маънавий савиясини оширишга хизмат қилади.

Адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 7 мартдаги “Оила ва хотин-қизларни тизимли қўллаб-қувватлашга доир ишларни янада жадаллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПФ-87-сон Фармони.

2. Хотин-қизлар манфаати – доимий ҳимояда. 2010 й. 12 июль // Ўзбекистон Миллий ахборот агентлиги (ЎЗА)нинг веб-сайти – www.uza.uz

3. Илм-фан соҳасида хотин-қизларнинг ўрни ва аҳамияти: маънавият, тинчлик ва бунёдкорлик тушунчалари талқинида. 2022 й. 11 феврал // Ўзбекистон Республикаси олий мажлиси қонунчилик палатасининг веб-сайти – <https://parliament.gov.uz>

4. Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 2 сентябрда қабул қилинган “Хотин-қизлар ва эркаклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатлари тўғрисида” ги 562-сон Қонуни.

5. Ustabaşı D.G. The Role of Gender Factor in Career Advancement of Academics// International Journal of Social Science and Humanity. – 2016. – Vol. 6. – No. 11. – P.830.

6. Нарбаева Т.К. Ўзбекистонда хотин-қизларни ижтимоий ҳимоя қилиш тизими самарадорлигини оширишнинг инновацион модели. Соц.фанлари доктори. дисс.автореф.... - Тошкент: 2020. - Б. 72/ 21.